
ІНВЕСТИЦІЇ

УДК 338.2

М. В. Дубина, к.е.н.,
Д. С. Пілевич, к.е.н.**РЕЙТИНГОВИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ**

Анотація. У статті проведений аналіз міжнародних індексів та рейтингів, які характеризують інвестиційний клімат у різних країнах світу.

Ключові слова: рейтинг, міжнародний індекс, інвестиція, інвестиційний клімат, інвестиційна політика.

М. В. Дубина, к.э.н.,
Д. С. Пилевич, к.э.н.**РЕЙТИНГОВЫЙ АНАЛИЗ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА В УКРАИНЕ**

Аннотация. В статье проведен анализ международных индексов и рейтингов, характеризующих инвестиционный климат в разных странах мира.

Ключевые слова: рейтинг, международный индекс, инвестиция, инвестиционный климат, инвестиционная политика.

M. V. Dubyna, candidate of economic sciences, associate professor,
D. S. Pilevych, candidate of economic sciences, associate professor**RATING ANALYSIS OF RESEARCH INVESTMENT CLIMATE IN UKRAINE**

Abstract. The international indexes and ratings characterizing the investment climate in different countries are analyzed in the article.

Keywords: ranking, international index, investment, investment climate, investment policy.

Постановка проблеми. Формування сприятливих умов ведення бізнесу є стратегічним завданням функціонування будь-якої країни з метою активізації та нарощення її економічного розвитку. Саме тому питання створення сприятливого інвестиційного клімату завжди є актуальними та об'єктивно важливими. У зв'язку з цим існує потреба постійного моніторингу реальних умов здійснення інвестиційної діяльності в державі з метою виявлення слабких ланок її реалізації та розробки заходів щодо їх нівелювання. Це вимагає побудови системи різнобічних індексів та рейтингів оцінки інвестиційного клімату, які на сьогодні вже створені та ефективно функціонують у світі і пропонують інформацію про специфічні особливості ведення бізнесу в різних країнах. Рейтинги дають можливість на відміну від кількісних показників оцінки інвестиційної діяльності, які теж використовуються при побудові певних індексів, долучити до оцінки інвестиційного клімату держави якісні характеристики, котрі можуть бути представлені думками експертів, результатами різнобічних опитувань тощо і характеризувати якісні аспекти розвитку зазначеної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження інвестиційного клімату країни досліджувалися у численних наукових працях, серед авторів яких варто зазначити Борщ Л. М., Васильченко З. М., Ватаманюка З. Г., Гейця В. М., Гонту О. І., Дуку А. П., Захаріна С. В., Ільчука В. П., Карпінського Б. А., Носову О. В., Осецького В. Л., Паламарчук І. В., Петренко І. І., Савчук Н., Струніну В., Худавердієву В. А., Чистякова Н. М. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У більшості наукових досліджень, насамперед, аналіз інвестиційного клімату країни прийнято здійснювати через оцінку кількісних показників реалізації інвестиційної діяльності в Україні. На наше переконання, такий підхід є об'єктивно правильним та важливим у вивченні розвитку інвестиційних процесів, але

ІНВЕСТИЦІЇ

досить незначна кількість наукових праць системно вивчають також і міжнародні різнобічні рейтинги та індекси, які оцінюють і кількісні і якісні характеристики реалізації підприємницької діяльності та надають більш об'єктивну інформацію про позитивні та негативні сторони ведення бізнесу в тій або іншій країні.

Мета статті. Метою даної статті є застосування рейтингового аналізу до дослідження інвестиційного клімату України через визначення сукупності основних індексів та рейтингових оцінок, які характеризують сучасний стан інвестиційної діяльності в нашій країні, та здійснення їх кількісного та якісного вивчення.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою оцінки ефективності інвестиційної політики держави є аналіз міжнародних рейтингів, які присуджуються кожній країні різнобічними міжнародними організаціями. Зміна в рейтингах може свідчити про якість інвестиційної політики, що здійснюється в країні. На нашу думку, найбільш обґрунтованим буде проведення аналізу таких міжнародних індексів та рейтингів: 1) рейтинг Doing Business; 2) індекс економічної свободи; 3) індекс глобальної конкурентоспроможності; 4) індекс сприйняття корупції; 5) податковий індекс. Перелік міжнародних рейтингів та індексів також можна доповнити і розширити. Розглянемо більш детально кожний з них.

Рейтинг Doing Business – дозволяє об'єктивно оцінити нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність, і забезпечення їх дотримання у 185 країнах, а також в окремих містах на субнаціональному та регіональному рівнях. Проект «Ведення бізнесу», реалізація якого почалася у 2002 році, присвячений діяльності національних малих та середніх підприємств і оцінці нормативних актів, що регулюють їхню діяльність протягом усього життєвого циклу [7].

Оцінка легкості ведення бізнесу здійснюється Світовим банком за такими критеріями: 1) створення підприємств; 2) отримання дозволів на будівництво; 3) доступ до електрики; 4) реєстрація власності; 5) отримання кредитів; 6) захист інвесторів; 7) сплата податків; 8) міжнародна торгівля; 9) забезпечення виконання контрактів; 10) ліквідація підприємств [3].

У 2012 році Україна за індексом Doing Business зайняла 137 місце, у 2011 році – 152 місце. За рік наша країна піднялася у відповідному рейтингу на 15 позицій. Однак 137 місце не є позитивним результатом, враховуючи, що Україну випередили такі країни, як Гондурас, Ефіопія, Кенія, Уганда, Пакистан та інші, в яких в останні роки відбувалися громадянські війни та для яких характерним є високий рівень екстремізму. Серед усіх колишніх радянських республік гірші показники лише у Таджикистану (141 місце) та Узбекистану (154 місце). Навіть Білорусь за рейтингом Doing Business займає 58 позицію, незважаючи на авторитарний режим правління в країні та постійне порушення прав людини. Найкращі умови для розвитку бізнесу, за даними Світового банку, створені у Сінгапурі (1 місце), Гонконгу (2 місце), Новій Зеландії (3 місце), США (4 місце), Данії (5 місце). Структура індексу Doing Business в Україні наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Структура рейтингу Doing Business в Україні у 2011-2012 роках

№ п.п.	Назва показника	2011 рік	2012 рік
1	Створення підприємств	116	50
1	2	3	4
2	Отримання дозволів на будівництво	182	183
3	Доступ до електрики	170	166
4	Реєстрація власності	168	149
5	Отримання кредитів	23	23
6	Захист інвесторів	114	117
7	Сплата податків	183	165
8	Міжнародна торгівля	144	145
9	Забезпечення виконання контрактів	44	42
10	Ліквідація підприємств	158	157
	<i>Загальний рейтинг</i>	152	137

Джерело: складено автором за даними [7].

ІНВЕСТИЦІЇ

За даними таблиці 1, в Україні найгірші показники у сфері отримання дозволів на будівництво (183 місце з 185 країн), складна ситуація з процедурою ліквідації підприємств, доступом підключення до електросистеми, низька ефективність податкової системи. У порівнянні з 2011 роком, підвищення у рейтингу відбулося за рахунок покращення ситуації при створенні підприємств (підвищення з 116 місця до 50), реєстрації власності (підвищення з 168 місця до 149), у податковій системі (підвищення з 183 місця до 165).

Проаналізуємо ґрунтовніше сутність основних складових, за якими Україна має найбільш негативний результат. Для отримання дозволів на будівництво в нашій країні, за даними Світового банку, необхідно пройти 20 процедур та витратити 375 днів, тобто більше одного року. При цьому потрібно буде сплатити у середньому близько 315 тис. грн (1262,6 % від величини ВВП на одну особу). Для порівняння, у країнах Європи та Центральної Азії для отримання дозволу на будівництво необхідно пройти 19 процедур, витративши на це 226 днів та 78,7% від величини ВВП на одну особу.

При необхідності підключення до електромережі в Україні у 2012 році необхідно було витратити 285 днів та пройти 11 процедур, сплативши 192,3% від величини ВВП на одну особу. У країнах Європи та Центральної Азії для підключення до електромережі необхідно здійснити процедури, витративши при цьому 153 дні та сплативши 627,8 % від величини ВВП на одну особу. У країнах, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку, умови підключення до електромережі є ще більш вигідними: кількість процедур – 5, термін – 98 днів, вартість – 98% від величини ВВП на одну особу.

Низький рейтинг податкової системи зумовлений наступними причинами:

- кількість часу, яка витрачається на сплату податків в Україні, складає 491 годин на рік, у той час як у країнах Європи та Центральної Азії – 260 годин, у країнах, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку – 176 годин;
- нарахування на заробітну плату в Україні складає 43,1% від прибутку, тоді як у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку – 23,8%;
- загальна податкова ставка в нашій країні складає 55,4% від прибутку, у країнах Європи та Центральної Азії – 40,5 %, у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку – 3,7%.

Такі разючі відмінності між базовими факторами, які цікавлять інвесторів при прийнятті рішень про вкладання коштів, негативно впливають на інвестиційний клімат країни та не забезпечують належних умов не лише для залучення іноземних інвестицій, але і стримують активізацію внутрішніх національних інвестицій усередині країни.

Індекс економічної свободи – показник, який щорічно розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation для більшості країн світу з 1995 року. В 2010 та 2011 роках в рейтингу було 179 країн [6].

Економічна свобода - це фундаментальне право кожної людини управляти її власною працею та майном. В економічно вільних суспільствах особи вільні у виборі роботи, виробництві товарів, витратах та інвестиціях будь-яким шляхом, яким забажають. Всі ці свободи підтримуються і захищаються державою. В економічно вільних суспільствах уряд дозволяє праці, капіталу і товарам вільно переміщатися і утримується від примусу і тиску на свободу, втручається лише у разі необхідності збереження і функціонування самого себе [6].

Індекс економічної свободи базується на 10-ти індексах, які оцінюються за шкалою від 0 до 100, причому показник 100 відповідає максимальній свободі [1]: 1) свобода бізнесу; 2) свобода торгівлі; 3) податкова свобода; 4) державні витрати; 5) грошова свобода; 6) свобода інвестицій; 7) фінансова свобода; 8) захист прав власності; 9) свобода від корупції; 10) свобода трудових стосунків.

У 2012 році індекс економічної свободи був обчислений для України і склав 46,4 бали. Наша країна зайняла 161 місце серед 177 країн світу. За методикою розрахунку це означає, що Україна відноситься до деспотичних країн з надто низькою економічною свободою. У таблиці 2 наведені складові та їхні рейтинги відповідного індексу.

ІНВЕСТИЦІЇ

Таблиця 2

Структура індексу економічної свободи в Україні у 2012 році

№ п.п.	Назва показника	Значення індексу
1	Свобода бізнесу	47,6
2	Свобода торгівлі	84,4
3	Податкова свобода	78,2
4	Державні витрати	29,4
5	Грошова свобода	71
6	Свобода інвестицій	20,0
7	Фінансова свобода	30,0
8	Захист прав власності	30,0
9	Свобода від корупції	23,0
10	Свобода трудових стосунків	49,9

Джерело: складено автором за даними [1].

Як видно з даних таблиці 2, в Україні найскладніша ситуація у сфері державних витрат (чим нижчий індекс, тим нижчий рівень економічної свободи), свободи інвестицій, фінансовій свободі, свободи від корупції та складна ситуація із захистом прав власності. На рисунку 1 наведено інформацію про зміну індексу економічної свободи.

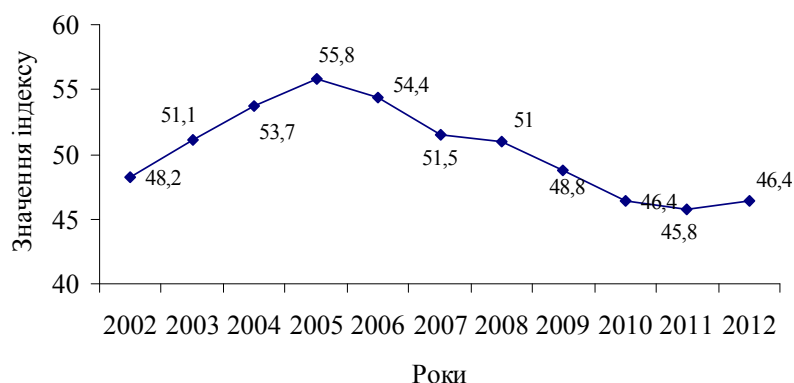

Рис. 1. Значення індексу економічної свободи в Україні протягом 2002-2012 років

Таким чином, на основі даних рисунку 2 можна констатувати, що протягом останніх десяти років в Україні спостерігається зниження економічної свободи. Насторожує також індекс свободи бізнесу, який знаходиться на загрозовому рівні і означає відсутність свободи підприємницької діяльності в Україні, що підтверджує думку про непривабливість інвестиційного клімату в країні, неефективну державну інвестиційну політику, яка не спрямована на створення сприятливих умов для ведення бізнесу, нарощування інвестиційної діяльності в країні.

Найкращою серед усіх країн світу за індексом економічної свободи є ситуація у Гонконгу, Сінгапурі, Австралії, Новій Зеландії та Швейцарії, найгірша – у Північній Кореї, Кубі, Зімбабве, Венесуелі, Еритреї, Бірмі та інших країнах).

Індекс глобальної конкурентоспроможності – глобальне дослідження і супроводжуваний його рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності. Розрахований за методикою Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), заснований на комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів глобального опитування керівників компаній - великого щорічного дослідження, яке проводиться ВЕФ разом з мережею партнерських організацій [2].

Національну конкурентоспроможність визначають на основі 12 контрольних показників:

- 1) якість інститутів;
- 2) інфраструктура;

ІНВЕСТИЦІЇ

- 3) макроекономічна стабільність;
- 4) здоров'я і початкова освіта;
- 5) вища освіта і професійна підготовка;
- 6) ефективність ринку товарів і послуг;
- 7) ефективність ринку праці;
- 8) розвиненість фінансового ринку;
- 9) рівень технологічного розвитку;
- 10) розмір внутрішнього ринку;
- 11) КС компаній;
- 12) інноваційний потенціал.

На рисунку 2 наведено дані про рівень індексу глобальної конкурентоспроможності, який отримала Україна у 2002-2011 роках.

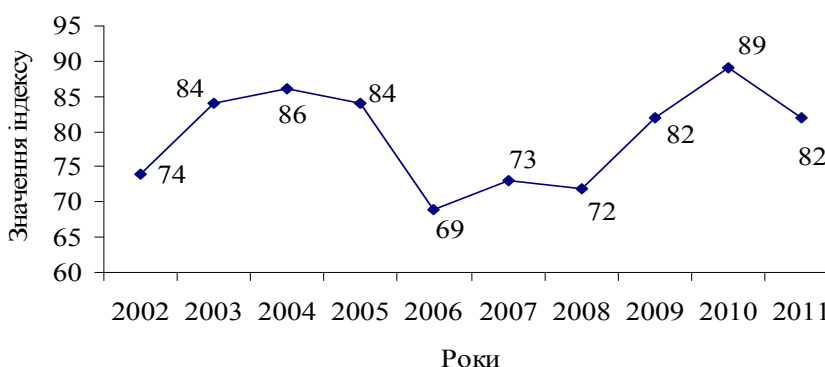

Рис. 2. Індекс глобальної конкурентоспроможності України

Джерело: побудовано за даними [2].

З даних рис. 2 видно, що протягом десяти років, з 2002 до 2011, Україна залишається на досить низьких позиціях за рівнем глобальної конкурентоспроможності. Загальний рейтинг у 2011 році очолила Швейцарія. Сполучені Штати Америки, які тривалий час залишалися лідером рейтингу, посіли п'яте місце. До десятки кращих увійшли Сінгапур, Швеція, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Данія, Японія та Великобританія. Україна, після падіння протягом двох попередніх років на 17 пунктів, у рейтингу глобальної конкурентоспроможності змогла покращити свій результат на 7 пунктів і зміститися з 89 (серед 139 країн у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2010/2011) до 82 місця (серед 142 країн).

Серед країн СНД останнє місце посідає Киргизія (126-те в рейтингу ГІК), перше місце – Азербайджан (55-те місце). Поруч з Україною залишаються Грузія (88 місце) та Вірменія (92 місце), Росія посіла 66 місце (погіршила свої позиції на 3 пункти). Завдяки підвищенню рейтингу Україні вдалося скоротити відставання від Росії з 26 пунктів у попередньому рейтингу до 16 пунктів у поточному [2].

Індекс сприйняття корупції – щорічний рейтинг країн світу, що укладається організацією Transparency International. Країни у рейтингу впорядковані за показником рівня корупції, який базується на оцінках підприємців та аналітиків за десятибальною шкалою.

Результати індексу сприйняття корупції 2012 від Transparency International свідчать: незважаючи на певні кроки української влади в напрямку подолання корупції, ситуація залишається невтішною. Згідно з цьогорічним результатом індексу сприйняття корупції Україна посідає 144 місце зі 176 країн, охоплених дослідженням, набравши при цьому 26 балів зі 100 можливих. Нагадаємо, що чим нижче бал, тим ближче країна знаходиться до корупційної прірви. Будь-який результат, менший за 30 балів, з точки зору Transparency International вважається «ганьбою для нації». Показник 2010 року в Україні складав 27 балів (2,3 бали за старою методологією). Дер-

ІНВЕСТИЦІЇ

жава продовжує впевнено крокувати назад, шукаючи своє місце поміж Конго та Папуа Нова Гвінея [5].

Податковий індекс – індекс, який встановлюється Європейською Бізнес Асоціацією. Індекс ґрунтується на експертних оцінках ефективності та легкості оподаткування, що були поставлені самими платниками податків. В опитуванні беруть участь представники малих, середніх та великих підприємств.

Оцінка індексу здійснюється за такими показниками: 1) якість податкового законодавства; 2) обтяжливість/легкість адміністрування податків; 3) ступінь фіскального тиску; 4) якість податкового обслуговування, роботи податківців.

У 2012 році було вперше проведено обчислення відповідного індексу в Україні. Результати розрахунку індексу та коментарі представників бізнесу наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Результати обчислення податкового індексу

Фактори	Якість податкового законодавства	Обтяжливість/легкість адміністрування податків	Ступінь фіскального тиску	Якість податкового обслуговування, роботи податківців
Оцінки	1,76	1,62	2,11	2,36*
Коментарі	У відповідь на питання, чи сприяв податковий режим в Україні в 2011 році розвитку та підтримці бізнесу, жодний з респондентів не зміг відповісти “так, безумовно, сприяв”, натомість 78% дали негативні оцінки якості та ефективності податкового законодавства.	Більшість опитаних (84%) зазначили, що податкова звітність та адміністрування в Україні є складною, що є тривожним результатом. Обтяжливі процедури податкової звітності призводять до часових та фінансових витрат, які несуть компанії. До того ж, бізнесмени одноставно визнали недосконалість та слабкість електронної системи звітності, яка мала на меті полегшити та модернізувати процес податкового звітування.	На жаль, пресинг та тиск з боку податкових органів суттєво перешкоджає діяльності бізнесу в Україні. Ця негативна тенденція була підкреслена учасниками опитування, а саме: 77% респондентів стикалися з неконструктивними та нераціональними “пропозиціями” сплатити податки заздалегідь, авансом, 50% отримували необґрунтовані та часті інформаційні запити від податківців, а 41% опитаних були запропоновані так звані “завдання” по наповненню бюджету своїми податковими платежами. Вочевидь, першочерговим кроком влади має бути викорінення цієї тривожної та проблемної тенденції оподаткування.	Коментуючи професійність, компетентність та рівень сервісу, які надають податківці бізнесу, респонденти переважно (42%) висловлювали незадоволення якістю сервісу та обслуговування, однак мали місце і нейтральні відповіді (24%).

з п'яти можливих балів

Джерело: складено за інформацією Європейської бізнес Асоціації [4].

Таким чином, з 5 максимально можливих балів загальний податковий індекс склав 1,9. Найнижчу оцінку отримав фактор обтяжливості/ легкості адміністрування податків – 1,62. Це підтверджує думки експертів про надзвичайно високий рівень сплати податків в Україні. У Податковому кодексі вже прийняті зміни до зменшення ставок окремих податків (податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість), але при цьому досить вагомими залишаються обсяги нарахувань на заробітну плату. Невирішеною проблемою залишається неповернення податку на

ІНВЕСТИЦІЇ

додану вартість та адміністрування податку на прибуток підприємств наперед, тобто у вигляді авансової форми розрахунків, що є неприйнятним.

На другому місці за найменшою кількістю балів опинився фактор якості податкового законодавства – 1,76.

Зрозуміло, що постійні зміни законодавства, наявність досить заплутаних норм та положень податкових нормативно-правових актів не сприяють спрощеності податкової системи та вимагають від підприємців більшої уваги та більших витрат на утримання штату кваліфікованих бухгалтерів. Нерідко у податковому законодавстві зустрічаються неоднозначні трактування та положення, які податкові органи, як правило, трактують на свою користь. Таке становище вимагає від суб'єктів господарювання доволі часто звертатися до судової системи. Практика останніх років свідчить, що суди у більшості випадків підтримують сторону податкових органів, що також призводить до негативного відношення звичайних підприємців до державних податкових органів та податкової системи загалом.

Висновки. У результаті проведеного дослідження за допомогою рейтингового аналізу дослідження інвестиційного клімату в Україні, який включав оцінку таких індексів: рейтинг Doing Business, індекс економічної свободи, індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс сприйняття корупції, податковий індекс, можна констатувати, що інвестиційний клімат в Україні є досить непривабливим як для вітчизняних, так і іноземних інвесторів. Це дослідження підтвердило тезу, що протягом років у нашій країні більше говорять про об'єктивну необхідність поліпшення умов здійснення підприємницької діяльності, спрощення складної дозвільної системи, зменшення кількості різнобічних перевірок суб'єктів підприємницької діяльності, однак на практиці ситуація кардинальним чином не змінюється, що призводить лише до зниження темпів модернізації національного господарства та соціально-економічного розвитку суспільства загалом.

Література

1. Индекс экономической свободы [Електронний ресурс] / Центр гуманитарных технологий. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/index-of-economic-freedom/index-of-economic-freedom-info>
2. Конкурентоспособность экономики Украины: місце України в основних світових рейтингах [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=173714&cat_id=173713
3. Методологія рейтингу "Легкості ведення Бізнесу" (DoingBusiness) [Електронний ресурс] / Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/880.htm>
4. Податковий індекс. Загальні результати [Електронний ресурс] / European Business Association. – Режим доступу: <http://indices.eba.com.ua/ua/ti/>
5. Transparency International - Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/about>
6. Index of Economic Freedom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/ranking>
7. Doing Business [Електронний ресурс] / Світовий банк. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/press>

References

1. Centre for Humanitarian Technologies. (2014). *Indeks ekonomicheskoy svobody [Index of Economic Freedom]*. Retrieved from <http://gtmarket.ru/ratings/index-of-economic-freedom/index-of-economic-freedom-info> [in Russian].
2. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2011). *Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: mistse Ukrainy v osnovnykh svitovykh reitynhakh [Competitiveness of Economy of Ukraine: Ukraine's place in the major world ratings]*. Retrieved from http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=173714&cat_id=173713 [in Ukrainian].
3. State Service of Ukraine for Regulatory Policy and Entrepreneurship Development. (2012). *Metodolohiia reitynhu "Lehkosti vedennia Biznesu" [DoingBusiness Methodology]*. Retrieved from <http://www.dkrp.gov.ua/info/880.htm> [in Russian].
4. European Business Association. (2012). *Podatkovyi indeks. Zahalni rezultaty [Tax index. Overall results]*. Retrieved from <http://indices.eba.com.ua/en/ti/> [in Ukrainian].
5. Transparency International – Ukraine. (n.d.). *Corruption Perceptions Index*. Retrieved from <http://ti-ukraine.org/en/content/4045.html> [in Ukrainian, English].
6. The Heritage Foundation. (2014). *Index of Economic Freedom*. Retrieved from <http://www.heritage.org/index/ranking>.
7. The World Bank. (2013). *Doing Business*. Retrieved from <http://russian.doingbusiness.org/press> [in Russian].

Надійшла 10.02.2014